

АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТ ВА ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА ЁШЛАР ТАФАККУРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ МАЪНАВИЙ АХЛОҚИЙ МАСАЛАЛАРИ

DOI: 10.5281/zenodo.11127401

С.Т.Абдуллаев

Самарқанд давлат университети. Социология ва ижтимоий иш кафедраси
доценти.

Annotatsiya: Инсон шахсининг шаклланишидаги биринчи босқичи оила бўлиб, оила муҳотида биоижтимоий сифатга эга бўлган тузилма сифатида жамиятнинг барқарор дастлабки бўғига кириб бориши. Ёшлар барча даврларда жамиятнинг интилувчан, ҳаракатчан фаол қатлами сифатида эътироф этиб келинган. Давлат томонидан ёшларнинг мамлакат манфаатлари йўлида эркин ижтимоийлашуви ва ўзини самарали намоён этиши учун мақбул шароит ва имконият яратиш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар тизими ёшларга оид давлат сиёсатини англади.

Kalit soʻzlar: Ижтимоийлашуви, интеграция, Инсон шахси, жараён, ёш-авлод, глобаллашув.

Бугунги кунда глобаллашув инсоният жамияти тараққиёти ва ижтимоий жараёнларнинг жаҳон миқёсида интеграциялашиб, оламшумул аҳамият касб этиб боришини ўзида ифодаловчи тушунча бўлиб, жамиятдаги ҳар бир инсон, қолаверса, ижтимоий ҳаётга қадам қуйиб келаётган ҳар бир ёшавлодга ўз таъсирини ўтказмоқда. Бу шиддат билан илдам кетаётган жамият ҳаёти нафақат, жамият соҳаларида балки, ҳар бир инсон, фаолиятида фаолликни талаб этмоқда. Айниқса, ҳар бир ёш-авлоднинг ижтимоий ҳаётга кириб келишида уларнинг фаолиятидаги фаоллигига қараб уларнинг жамиятга ижтимоийлашиши фарқланади.

Барчамизга маълумки, ёшларнинг ижтимоий ҳаётга кириб боришида энг аввало, оиланинг, оилавий муҳитнинг ўрни беқиёсдир. Инсон шахсининг

шаклланишидаги биринчи босқичи оила булиб, оила муҳитида биоижтимоий сифатга эга бўлган тузилма сифатида жамиятнинг барқарор дастлабки бўғига кириб боришади. Гўдак оилада илк бора ижтимоий-маданий қадриятларни ўзлаштиради ва улар заминида фаоллигини ошириб боради. “Бу борада оилалар мустаҳкамлигини таъминлаш, оиланинг фарзанд тарбияси борасидаги масъулиятини ошириш, оилавий қадриятларни мустаҳкамлаш, жамиятда тинчлик ва барқарорликни сақлашда оиланинг тутган ўрнини кўрсатиш ҳамда оила институтининг мавқеи оширилмоқда”¹.

Бу жараёнда, ота-онанинг оила бошқарувида, фарзанд тарбиясидаги фаолиятида тизимли тарбия беришнинг ўрни бекиёсдир. Оилада уюштирилажак ахлоқий тарбиянинг мақсади болаларда энг олий ахлоқий сифатлар ота-она ҳамда оиланинг бошқа аъзолари, шунингдек, атрофдагиларга нисбатан меҳр-муҳаббат, катталарга ҳурмат, кичикларга мурувват, камтарлик, тўғрисиўзлик, меҳнатсеварлик, саҳоват, инсонпарварлик, адолат, виждон, ор-номус, ғурур, интизом, ижтимоий бурчни англаш ва ҳоказоларни шакллантиришдан иборатдир.

Ёшлар барча даврларда жамиятнинг интилувчан, ҳаракатчан фаол қатлами сифатида эътироф этиб келинган. Давлат томонидан ёшларнинг мамлакат манфаатлари йўлида эркин ижтимоийлашуви ва ўзини самарали намоён этиши учун мақбул шароит ва имконият яратиш борасида амалга оширилаётган чоратadbирлар тизими ёшларга оид давлат сиёсатини англатади. Ўзбекистонда ёшлар тарбияси, уларнинг маънавиятини, ҳуқуқий онги ва маданиятини, билим, дунёқарашини юксалтириш ёшларда янгича тафаккур маданиятини шакллантириш асосида олиб борилмоқда.

Ҳозирги даврда Ўзбекистонда олиб борилаётган демократик ислохотлардан кўзланган асосий мақсад ҳам ёшларнинг юксак маънавий маданиятга эришувини таъминлаш, соғлом авлодни тарбиялаб вояга етказиш,

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 4947-сон Фармони, 237-банд.

хар томонлама янгича фикрлайдиган маънавий баркамол инсонни тарбиялаш, ахлоқий ва рухий жиҳатдан пок ҳамда етук авлодни камол топтиришдан иборатдир. Ёшларда янгича тафаккур маданиятини шакллантириш масаласининг давр руҳи билан уйғунлашиб боришини Т.Махмудов қуйидагича эътироф қилади: “Ёшлар ҳаёт майдонига қадам қўяётган эжанлар, қайси томонга қарайдилар (орқагами, олдингами), кимга эргашмоқдалар, нимани орзу қилмоқдалар, ўз ёшлик кучи, истеъдоди ва имкониятларини нимага сарф қилмоқдалар – булар бевосита миллат ва мамлакат истиқболини белгиловчи масаладир. Ана шу маънода ёшларга бепарқлик истиқбол мевасининг илдизига болта уриш билан баробар бўларди².

Ёшларда янгича тафаккур маданиятини шакллантириш ҳақида фикр юритилар эжан, энг аввало тафаккур тушунчасининг ўзига эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқдир.

Мавжуд адабиётларда тафаккур ҳақида қуйидаги таърифлар берилган бўлиб, биринчи таърифга кўра, Тафаккур инсон ақлий фаолиятининг юксак шакли; объектив воқеликнинг онгда акс этиш жараёнидир. Интернетнинг islom.uz. сайтида тафаккурга қуйидаги таъриф, Тафаккур нафсни поклайдиган ва ахлоқни сайқаллайдиган энг муҳим омиллардан биридир. Тафаккур “фикр” ўзагидан олинган бўлиб, бир нарса ҳақида чуқур фикр юритиш маъносини англатади, деган таъриф берилган. Қуйидаги таърифда тафаккурнинг психологик жиҳатларига эътибор қаратилган бўлиб, бу таърифга кўра, Тафаккур ижтимоий сабабий, нутқ билан чамбарчас боғлиқ, муҳим бир янгилик кидириш ва очишдан иборат психик жараёндир. Тафаккурга гносеологик ва фаолиятли ёндашув асосидаги таъриф Интернетдаги “Тафаккур бирла қилмиш одамизод” деб номланган сайтда берилган бўлиб, бу таърифга кўра, Тафаккур инсон ақлу фаолиятининг юксак шакли, атроф муҳитни, ижтимоий ҳодисаларни, воқеликни

² Махмудов Т. Мустақиллик ва маънавият. Тошкент, Шарқ, 2001 йил, 120 бет.

билиш қуроли, шунингдек, инсон фаолиятини амалга оширишнинг асосий шарти саналади.

Мустақиллик шароитида тафаккур маданияти ва мустақил фикрлаш ҳар бир ёшнинг қобилияти, оламга фаол муносабатини, малакасини таркиб топтиришдаги муҳим маънавий омил бўлиб, ўзининг кадр-қимматини англайдиган, иродаси бақувват, иймони бутун, ҳаётда аниқ мақсадга эга бўлган инсонларни тарбиялаш масаласи Ўзбекистонда олиб борилаётган ислохотлар жараёнидаги асосий масалалардан бўлиб ҳисобланади.

Ёшларда янгича тафаккур маданиятини шакллантириш жамиятимиз ҳаётида вужудга келган бир қатор вазифаларни ҳал этишни кўзда тутди. Энг аввало мамлакатимизда бозор муносабатлари жадал шаклланиши шароитида ёшларимиз онгида унга мос иқтисодий тафаккурни шакллантириш талаб қилинади. Иккинчидан, ёшларимиз онгида ҳозирги замон фан-техникаси ва технологияси ютуқларини эгаллаш зарурлиги шакллантирилади. Учинчидан, демократик кадриятларни ёшларимиз онгига сингдириш ҳам амалий аҳамиятга эга бўлиб, демократик кадриятларни эгаллаш уларни мустақил фикрлашга, жамиятда ўз ўрнини топишига, ўз-ўзини англаши ва эркин фаолият кўрсатишларига имкон беради. Тўртинчидан, ватанпарварлик, халқпарварлик, миллий ва умуминсоний кадриятлар асосида ёшлар онги ва дунёқарашини шакллантириш масаласига асосий эътибор қаратилади. Бешинчидан, фидоийлик туйғусини ёшларимиз онги-тафаккурида мустаҳкам шакллантириш миллий ривожланиш учун зарур омил сифатида эътироф этилади. Фидоийлик бу Ватан равнақи йўлида виждонан меҳнат қилиш, шу билан биргаликда у моддий ва маънавий бойликларни асраб-авайлаш, уларни кейинги авлодларга етказиб берилиши билан ҳам боғлиқдир.

Ёшларда янгича тафаккур маданиятини шакллантиришнинг зарурлиги Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг маърузалари, нутқлари ва асарларида ҳам доимо эътибор қаратилиб келинаётган масалалардан бири бўлиб, - Фарзандларимизни мустақил фикрли, замонавий билим ва касб-

хунарларни эгаллаган, мустаҳкам ҳаётӣ позицияга эга, чинакам ватанпарвар инсонлар сифатида тарбиялаш биз учун долзарб аҳамиятга эга бўлган масала ҳисобланади, - деб таъкидлайди Президент.

Бугунги кунда ёшларни тарбиялашда биринчи ўринга янги техника, технология ва фан ютуқларини ўзлаштириш қўйилмоқда. Хорижий тилларни, янги замонавий техника ва технологияларни ўзлаштириш, бу омилларни тадбиркорлик ва ишбилармонлик билан уйғунлаштириш, уларнинг бирлигига эришиш Ўзбекистон олдида турган асосий вазифани – замонамизнинг ривожланган давлатларидан бири бўлиш вазифасини амалга оширишни тезлаштиради.

Жамиятимизда ёшлар янгича тафаккур маданиятининг мустақиллик билан узвий алоқадорлиги масалалари таҳлил қилинар экан, бу тушунчаларнинг бири-бири билан нақадар чамбарчас боғлиқ эканлиги, уларнинг муштарак мазмуни-моҳияти ҳар бир авлод маънавиятини белгиловчи мезон эканлиги кўзга ташланади. Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, шу жумладан ёшлар учун мустақиллик даври миллий истиқлол маънавиятини тиклаш ва ривожлантириш, миллий тил ва маданиятни тараққий эттириш, миллий ўз-ўзини англаш, миллий ҳис-туйғуларни, ғурурни, ватанпарварликни ўстириш ва мустаҳкамлаш билан боғлиқдир. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ва маънавий тараққиёти жамият аъзолари, ҳар бир шахс ва энг аввало ёшларнинг маънавий камолоти, истиқлол ғояларининг кишилар онгига, кундалик ҳаётига чуқурроқ сингишига боғлиқдир. Мустақиллик ҳар бир соҳада ёшларимизнинг янгича тафаккурга эга бўлиши лозимлигини, замон билан ҳамнафас яшаш давр талаби эканлигини кўрсатиб берди.

Бугунги кунда мамлакатимизда қобилиятли, билимли, маънавий, ахлоқий жиҳатдан камолотга етган, мустақил фикрлай оладиган, халқининг равнақи учун хизмат қилишга бел боғлаган фидоий ёшлар жуда кўпчиликни ташкил этади.

Ўзбекистонда бозор муносабатларига асосланган, демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти барпо қилиниб, давлатимиз томонидан олиб

борилаётган сиёсатда баркамол инсонни, баркамол авлодни тарбиялаш масаласига давлат ва жамият тараққиётидаги устувор масала сифатида муносабатда бўлинмоқда. Ўзбекистоннинг келажаги, унинг истиқболи, энг аввало ёшларни баркамол қилиб тарбиялаш, уларнинг ақлий, ахлоқий, жисмоний камол топиши учун зарур шарт-шароитларни яратиш масаласига бевосита боғлиқ бўлиб, Ўзбекистоннинг ёшлар соҳасидаги сиёсати қуйидаги асосий йўналишларни ўз ичига олмоқда.

1. Ёшларни жисмонан ва ақлан соғлом бўлиб ўсишини таъминлаш.
2. Уларга тадбиркорлик, ишчанлик, мустақил фикр юритиш қобилиятини ҳаётдаги биринчи қадамлариданоқ сингдириш.
3. Ҳар бир ёшни ўз Ватанига муҳаббат ва меҳр, садоқат ва фидокорлик руҳида тарбиялаш.
4. Бу меҳр-муҳаббат ва садоқатнинг илдизи чуқур бўлиши учун ёшлар ўз миллати, ўз юрти тарихини, урф-одатлари ва расм-русумларини, унинг жаҳон цивилизацияси тарихий тараққиётидаги ўрнини ҳар томонлама билишини таъминлаш.
5. Спорт ва жисмоний тарбияни ривожлантириш, спортдан мамлакат ва миллатни улуғловчи холис восита сифатида фойдаланиш.

Бугунги тез ўзгараётган дунё инсоният олдида, ёшлар олдида янги-янги, буюк имкониятлар очмоқда. Шу билан бирга, уларни илгари кўрилмаган турли ёвуз хавф-хатарларга ҳам дучор қилмоқда. Ғаразли кучлар содда, ғўр болаларни ўз ота-онасига, ўз юртига қарши қайраб, уларнинг ҳаётига, умрига зомин бўлмоқда,- дейди Президент Шавкат Мирзиёев,- Бундай кескин ва таҳликали шароитда биз ота-оналар, устоз мураббийлар, жамоатчилик, маҳалла-куй бу масалада ҳушёрлик ва огоҳликни янада оширишимиз керак. Болаларимизни бировларнинг қўлига бериб қўймасдан, уларни ўзимиз тарбиялашимиз лозим. Бунинг учун ёшларимиз билан кўпроқ гаплашиш, уларнинг қалбига қулоқ солиш, дардини билиш, муаммоларини ечиш учун амалий кўмак беришимиз керак. Бу борада уюшмаган ёшлар билан ишлашга алоҳида эътибор қаратишимиз зарур .

Бугунги кунда Ўзбекистонда жамият ҳаётининг турли соҳаларида фаолият олиб бораётган ёшлар ва шу билан биргаликда уюшмаган ёшлар билан олиб борилаётган ишларни тизимли ташкил этишга катта эътибор қаратилмоқда. Ёшларни фаоллаштириш, уларнинг ташаббускорлигини ошириш ёшлар тарбиясига ижодий тарзда ёндашиш, тарбия жараёнининг ўзини тизимли равишда ташкил қилишни талаб қилмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистонда ёшларни тарбиялашда биринчи ўринга уларнинг турли тилларни билиши, компьютер техникасини мукамал эгаллаши, янги техника, технология ва фан ютуқларини ўзлаштириши муҳим вазифа сифатида кун тартибига қўйилмоқда. Бу омилларни тадбиркорлик ва ишбилармонлик билан уйғунлаштириш, уларнинг бирлигига эришиш Ўзбекистон олдида турган асосий вазифани – замонамизнинг ривожланган давлатларидан бири бўлиш вазифасини амалга оширишни тезлаштиради. Ушбу мақсадни амалга оширишда жамиятдаги барча фуқаролар, энг аввало жамиятдаги энг фаол, изланувчан, ишбилармон ва тадбиркор ижтимоий қатлам бўлган ёшлар, шу билан биргаликда уюшмаган ёшлар билан олиб бориладиган ишларни тизимли равишда ташкил этиш муҳим аҳамият касб этади.